

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

Ключові тези конференції

06/26

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

ВСТУП

29 червня 2026 року у м. Києві відбулась Конференція «Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові» (далі – Конференція). Захід було організовано Представництвом Фонду Конрада Аденауера в Україні у партнерстві з Центром безпекових досліджень «СЕНСС».

Конференція об'єднала ветеранів, народних депутатів, представників органів державної влади, громадянського суспільства, експертного середовища та міжнародних партнерів для предметної розмови про місце ветеранів у політичному майбутньому України.

Протягом чотирьох тематичних панелей учасники обговорили місце ветеранів у демократичному розвитку держави, перспективи їхньої політичної участі, уроки післявоєнної трансформації країн Західних Балкан, а також правові та репутаційні виклики інтеграції ветеранів до системи державного управління.

Нижче пропонуємо Вашій увазі ключові тези спікерів Конференції.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

Від організаторів

Д-р Ян Філіпп Вьольберн, заступник директора KAS Україна

- Українські захисники і захисниці борються не лише за свою державу, а захищають спільні європейські цінності свободи, демократії та людської гідності. Тому сьогодні багато європейців солідарні з Україною та вдячні їй.
- Майбутнє України неможливо уявити без ветеранів, і це не тільки про їх підтримку після служби, а й про визнання їх як активних учасників суспільного та політичного життя. Вони мають унікальний досвід, який може бути корисним для розвитку громад, державних інституцій та демократичної політики.
- Питання ветеранів повинні розглядатися на найвищому політичному рівні. Це не лише питання соціальної підтримки та адаптації після служби, а і питання безпеки, демократії та довгострокової стійкості держави.
- Голос ветеранів має був почутий, а їхній досвід, знання та цінності мають ставати частиною процесів ухвалення рішень на місцевому, національному та європейському рівнях.
- Сильна демократична та успішна Україна є важливою для всієї Європи. Ми можемо багато чого навчитися один в одного, але водночас Україна сьогодні формує досвід, який матиме значення для всієї Європи.

Д-р Вадим Черниш, голова Керівної Ради Центру безпекових досліджень «СЕНСС»

- Є різні потенційні підходи до реалізації у політичному житті. Перший – правозахисний – не йти у владу, але впливати на неї в разі її неефективної роботи. Багато хто знаходить себе в цьому підході як ефективного гравця, який може впливати на рішення влади. Другий – безпосередньо самому йти до влади та реалізовувати бачення про державу. Тут мотивами можуть бути – захист ветеранських прав, відстоювання інтересів або більш ширше бачення того, як держава має розвиватись. Можна виділити три категорії суб'єктів – (1) раніше створені партії (ті, які пов'язані з ветеранською спільнотою, або спільнотою тих, хто захищає батьківщину), (2) традиційні партії, які залучають ветеранів і (3) ті партії, які ще не народились, але будуть створені в незвичайний для України спосіб (ще не існують, але є в задумі).
- Інтеграція до Європейського Союзу передбачає не лише адаптацію законодавства, а й інтеграцію українського політичного життя до європейського політичного простору.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

- Ветерани можуть опинитися в різних політичних партіях із різними ідеологічними поглядами, тому важливо вміти будувати комунікацію та взаємодію попри політичні відмінності.
- Частина політиків, які сьогодні служать у Силах оборони, після війни повернуться до політичної діяльності вже як представники ветеранської спільноти. Це потребує усвідомлення можливих ризиків, пов'язаних із відродженням старих політичних сил та ідеологій. Особливо засторогу в цьому контексті викликають носії проросійських поглядів.
- Важливо вивчати міжнародний досвід країн, які вже пройшли шлях післявоєнної політичної трансформації, щоб використовувати його під час розвитку України.
- Участь ветеранів у політиці має бути спрямована не лише на представлення інтересів ветеранської спільноти, а й на визначення шляхів розвитку України.

Вікторія Вороніна, виконавча директорка Центру безпекових досліджень «СЕНСС»

- За різними оцінками зараз приблизно 1,3 млн ветеранів. Вони користуються високим рівнем суспільної довіри, однак існують ризики їх використання у політичних маніпуляціях, тому важливо формувати політичну обізнаність і компетентність.
- Програма конференції охоплює роль ветеранів у суспільстві, діяльність політичних партій, ризики політичної участі ветеранів та досвід країн Західних Балкан.
- Досвід Хорватії, Косово та Боснії і Герцеговини дає можливість проаналізувати як успішні практики інтеграції ветеранів у політичне життя, так і виклики та ризики, з якими вони зіткнулися після війни.

Панель 1. Роль ветеранів у зміцненні демократії та політичному представництві

Дмитро Фінашин, ветеран, радник Міністра внутрішніх справ України з питань ветеранської політики, лейтенант батальйону оперативного призначення ім. Героя України генерал-майора С. Кульчицького НГУ

- Ветеран не обов'язково має бути гарним політиком. Ветеран не обов'язково має бути гарною людиною. Сьогодні ветераном може бути будь-хто. Хтось амбітний, хтось неамбітний. Хтось скаже: «Я вже своє відвоював, дайте спокій». А хтось скаже: «Я можу, хочу і буду».

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

- Не потрібно ставити юридичний статус чи пережитий досвід, як якусь класифікуючу ознаку особи. Ветеран – це черговий етап у моєму житті. Давайте дивитися на дії, на кваліфікацію і на вчинки, а не на те, що ми тут всі ветерани і всі красавчики.
- Частина ветеранів після повернення хоче спокійного життя й не має бажання долучатися до нових сфер діяльності, тоді як інші відкривають для себе нові можливості й прагнуть змінювати державу.
- Не всі ветерани мають необхідні знання та навички для роботи у державному управлінні чи політиці, тому бажання змінювати країну має супроводжуватися підготовкою.
- Сьогодні ветерани мають безпрецедентну можливість бути почутими, а рівень суспільної довіри до них є дуже високим. Водночас кредит суспільної довіри може втрачатися, якщо ветерани висловлюються або просувають позиції без достатньої компетентності та підготовки.
- Статус ветерана не повинен бути основною характеристикою людини. Ветеранський досвід є лише одним із життєвих етапів, тому оцінювати людину варто насамперед за її вчинками, компетентністю та кваліфікацією.
- Досвід повернення до цивільного життя є індивідуальним і залежить від багатьох факторів, тому універсального сценарію адаптації не існує.
- Важливу роль у поверненні ветерана до активного життя відіграють найближче оточення та спільнота. Побратими, друзі й люди, яким ветеран довіряє, можуть допомогти йому не залишатися в ізоляції та поступово повернутися до соціального життя.
- Як позитивний, так і негативний досвід роботи з ветеранами є важливим. Навіть різка відмова від спілкування або прохання більше не телефонувати є сигналом, який допомагає зрозуміти стан ветерана. Подібні реакції варто сприймати як «тривожний дзвіночок», що може свідчити про складний психологічний або кризовий стан ветерана. Такі ситуації потребують не відсторонення, а пошуку шляхів подальшої підтримки.
- Навіть якщо людина не хоче контактувати, важливо обережно й ненав'язливо підтримувати з нею зв'язок, не порушуючи її особистих меж. Саме така робота може допомогти вчасно помітити кризу та знайти спосіб підтримати людину.
- Негативні реакції ветеранів не стали для спікера причиною розчарування у своїй діяльності. Навпаки, вони підтверджують необхідність продовження роботи та пошуку ефективніших підходів до підтримки людей, які повертаються до цивільного життя.
- Ветеран – це практично будь-хто в цьому залі, це будь-який перехожий. Ідеальна картинка ветерана для мене – це людина, яка прийде в державу працювати і буде нести цей досвід війни, який не має права бути забутим, нести ідеали і пояснювати цінності тим, від кого залежать рішення і подальше життя цілої держави. З часом люди, які працюють у державному апараті, віддаляються від реалій, тому присутність ветеранів є важливою для збереження зв'язку між державними рішеннями та їхнім впливом на людей.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

Юрій Гудименко, ветеран, голова Громадської антикорупційної ради про Міністерстві оборони, політичний діяч, лідер Руху «Демократична Сокира», автор книги «Історії та війни»

- Політик – це людина, яка належить своєму суспільству, місту, країні та нації. Саме тому в найскладніші для країни часи він має бути поруч зі своїми людьми та бути для них позитивним прикладом.
- Зараз держава стає дуже пластичною як глина. Через секунду після того, як закінчиться війна, ця глина почне твердіти і тоді вже змінити буде нічого не можна. От ту форму, яку їй придали ми зараз, вона така й залишиться на дуже-дуже багато років.
- Війна стала періодом, коли держава є найбільш відкритою до трансформацій. Саме зараз існує унікальна можливість формувати нові принципи державного устрою та впливати на майбутній розвиток України. Після завершення війни можливості для докорінних змін значно звужаються, тому важливо використовувати нинішній момент для побудови ефективних державних інституцій.
- Політична діяльність пов'язана не лише з викликами, а й із відповідальністю за довгостроковий розвиток держави. Розчарування не повинні ставати причиною відмови від участі у політичних процесах, адже помилки є невід'ємною частиною діяльності будь-якої людини.
- Після завершення або паузи у війні між демобілізацією та виборами, ймовірно, буде дуже короткий проміжок часу, тому багато ветеранів не встигнуть пройти адаптацію після служби, сформувані власну впізнаваність і підготуватися до участі у виборах. За таких умов значна частина ветеранів може потрапити до парламенту саме за партійними списками, а не через одномандатні округи, що вимагатиме співпраці з політичними партіями.
- Ветерани, які співпрацюватимуть із політичними партіями, можуть зіткнутися з нерозумінням і критикою з боку частини ветеранського середовища, яка «не розуміє важливості політики».
- Серед ветеранів, які потраплятимуть до партійних списків, умовно можна виділити дві групи. До першої належатимуть ветерани, присутність та обличчя яких у виборчій кампанії використовуватиметься для рекламування політичної сили та залучення голосів виборців. До другої – ветерани, які вже мають власний політичний, професійний чи суспільний авторитет, є впізнаваними у своїх громадах або представляють впливові середовища й самі здатні забезпечити додаткову підтримку партії.
- Існує ризик, що в обох випадках партійне керівництво буде зацікавлене в тому, щоб після збору голосів, роль ветеранів обмежувалась підтримкою рішень цього керівництва.
- Постійна зайнятість і включеність у різні процеси стали важливим чинником повернення до цивільного життя. Саме завдяки цьому перехід від військового до цивільного життя з досвіду пікера відбувся поступово, природно й майже непомітно для нього самого.
- Ветеранський статус поступово ставатиме масовим явищем, тому головним викликом буде не кількість ветеранів, а умови, які держава створить для їхньої інтеграції.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

Майбутнє ветеранів безпосередньо залежить від економічного розвитку країни: за наявності робочих місць, достойних доходів і можливостей ветерани стануть ресурсом розвитку держави, тоді як за економічної кризи ризикують перетворитися на соціальну проблему. Війна триватиме ще кілька років, значна частина ветеранів буде базово іспаномовна, португаломовна, англомовна. І це стане для всіх абсолютно звичним явищем.

Дмитро Шатровський, ветеран, голова Громадської ради при Міністерстві у справах ветеранів України

- Як голова Громадської ради при Міністерстві у справах ветеранів визначає серед пріоритетів роботу над питаннями пільгового розмитнення автомобілів, паркування для ветеранів з інвалідністю та розвитку ветеранського бізнесу.
- Головне, щоб після завершення наших визвольних змагань в цій стадії або в інших війнах, які нас ще чекають явно, державі не були потрібні ветерани тільки тоді, коли потрібно відбиватись.
- Військовий, навіть беручи участь у політичних чи громадських процесах, не повинен забувати про екзистенційного ворога та має продовжувати робити внесок в оборону держави – безпосередньо або через реалізацію дотичних проєктів.
- Передвиборча кампанія для однієї людини в Верховну Раду України коштує приблизно 1,2 млн доларів. Навіть за наявності підтримки ветеранської спільноти самостійно акумулювати кошти, необхідні для проведення повноцінної виборчої кампанії, надзвичайно складно. Саме високі фінансові бар'єри є однією з причин, чому небагато ветеранів наважуються брати участь у виборах до Верховної Ради України.
- Пережитий бойовий досвід і близькість до смерті суттєво змінюють світогляд. Після цього багато повсякденних труднощів уже не сприймаються як критичні, а розчарування мають значно менший вплив.
- Попри складнощі роботи у сфері ветеранської політики та державного управління, спікер не втратив мотивації. Він наголосив, що зосереджується на тому, що може зробити в межах власних повноважень і компетенції, послідовно реалізуючи поставлені завдання.
- За наявності інформації про можливу співпрацю кандидата з окупаційною владою або відкритих кримінальних проваджень необхідно перевірити ці обставини та використовувати передбачені законом механізми реагування. Одним із таких механізмів є офіційні звернення до правоохоронних органів та Міністерства у справах ветеранів із вимогою надати правову оцінку відповідним фактам. Важливо також забезпечити належне інформування ветеранської спільноти про відомі факти щодо кандидатів, щоб вибір був свідомим. Відповідальність за реагування на подібні ситуації значною мірою залежить від активної позиції самих ветеранів та використання ними наявних правових інструментів.
- Майбутня роль ветеранів залежатиме від того, в яких умовах перебуватиме Україна – під час війни чи після її завершення, оскільки склад ветеранської спільноти та її потреби істотно відрізняться. Для успішної інтеграції ветеранів необхідно

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

забезпечити їх роботою, можливостями перекваліфікації, освіти та професійного розвитку. Окрему увагу слід приділити ветеранам, яким буде складно адаптуватися до цивільного життя, пропонуючи сфери діяльності, де їхній військовий досвід залишатиметься затребуваним. Реалізація ефективної ветеранської політики потребує належного фінансування, політичної волі та довгострокового підходу, щоб ветерани були потрібні державі не лише під час війни, а й після її завершення. Досвід початку повномасштабного вторгнення продемонстрував високий рівень довіри до ветеранів: вони оперативно отримували зброю для оборони, виконували поставлені завдання та після завершення служби повертали зброю без суттєвих інцидентів.

Івона Костина, співзасновниця Veteran Hub

- Після повномасштабного вторгнення суттєво збільшилась кількість представників ветеранської спільноти, тому ветерани природно будуть представлені в усіх сферах суспільного життя після завершення військової служби. За даними Міністерства у справах ветеранів майже 1 800 000 людей мають статус учасника бойових дій.
- Наразі до цивільного життя переважно повертаються люди, які через вік (60+), поранення, сімейні обставини або звільнення з полону потребують часу на відновлення та адаптацію, тому масового запиту на політичну участь поки не спостерігається.
- Перехід на державну службу чи до політичної діяльності є складною зміною кар'єри, адже військова служба не готує людину до роботи у сфері політики чи державного управління.
- Суспільний стереотип про те, що ветерани автоматично будуть успішними політиками, є хибним. Для ефективної роботи в політиці необхідні відповідні знання, навички та підготовка. Людина, яка заходить в цю діяльність, часто недооцінює рівень зусиль, яких треба буде докласти і не має на старті готовності для того, щоби добре виконувати цю роботу. Це не означає, що вони не можуть її виконувати. Це означає, що вони до цього не вчилися.
- Для конструктивного залучення ветеранів до державної політики необхідно розвивати системне фахове навчання, зокрема у сфері державного управління та політичного лідерства, а також чесно інформувати про виклики й відповідальність політичної діяльності.
- Важливо створити умови, за яких ветерани приходитимуть у політику підготовленими, щоб не втрачати особистий ресурс, репутацію та мотивацію.
- Одним зі шляхів для ветеранів до політики є системна робота над власною впізнаваністю, зокрема за межами ветеранського середовища. Важливо комунікувати із ширшим колом громадян, адже значна частина цивільного населення підтримує ветеранів. Робота над впізнаваністю часто відбувається лише всередині ветеранської спільноти, що ускладнює вихід до ширшої аудиторії.
- Однією з перешкод є стигматизація політичної активності всередині самого ветеранського середовища, коли ветеранів, які починають проявляти політичну активність, можуть сприймати як «зрадників» чи «запроданців».

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

- Важливо проводити просвітницьку роботу щодо ролі політичної діяльності та пояснювати її значення, адже без суспільної впізнаваності та підтримки ветеранам буде складно реалізувати себе у політиці.
- Низька участь ветеранів у різних програмах часто пов'язана з тим, що такі ініціативи не враховують реальний етап, на якому перебуває людина після повернення з військової служби.
- За результатами досліджень VeteranHub після АТО/ООС, ветеранам у середньому було потрібно понад три роки цивільного життя, щоб адаптуватися та бути готовими інвестувати свої сили у довгострокову професійну чи громадську діяльність.
- Стереотип про те, що ветерани після повернення «нічого не хочуть робити» або зловживають алкоголем, є хибним і не пояснює реальних причин їхньої поведінки.
- Повернення до цивільного життя потребує часу: людина має насамперед відновити власний побут, подбати про себе, сім'ю та вирішити накопичені життєві питання.
- Багато ветеранів одночасно стикаються з іншими складними обставинами – інвалідністю, вимушеним переміщенням, необхідністю визначати місце проживання та відновлювати сімейне життя, що ускладнює швидке повернення до активної професійної чи політичної діяльності.
- Соціальна підтримка має стати першим етапом повернення ветерана до активного життя, тоді як програми навчання чи професійного розвитку повинні враховувати реальний стан і готовність людини, а не очікувати негайного включення після демобілізації.
- Чинне законодавство про ветеранів (1993 року) об'єднує різні категорії осіб, далеко не всі з яких об'єднані досвідом участі в бойових діях. Необхідно законодавчо відокремити ветеранів, які брали участь у захисті незалежності України, від інших категорій осіб, що мають ветеранський статус. Система соціальної підтримки не може однаковою мірою охопити всіх отримувачів пільг за чинним законом, тому підтримка має бути переосмислена та адаптована до реальних можливостей держави. Концепцію нової державної ветеранської політики та проекти відповідних кодексів уже підготовлено й передано до Верховної Ради, профільного комітету, прем'єра та до інших дотичних органів, однак їх розгляд просувається недостатньо швидко. Визначення підстав для набуття статусу ветерана та оцінка бойового досвіду належать до компетенції військових інституцій, тоді як цивільні органи мають забезпечити ефективну систему підтримки після завершення служби. Держава не зможе гарантувати необмежену довічну підтримку всім ветеранам, тому необхідно формувати реалістичну модель допомоги, яка буде фінансово спроможною та забезпечить підтримку майбутнім поколінням ветеранів. Зволікання з реформою ветеранського законодавства створює ризик збереження чинної неефективної системи, яка не відповідає сучасним потребам ветеранів.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

Соломія Бобровська, народна депутатка України, членкиня Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки

- Досвід ветеранів у парламенті є важливим і цінним, адже вони привносять у політичну діяльність власний бойовий досвід, інше бачення державних процесів та розуміння потреб сектору безпеки й оборони.
- Участь ветеранів у політиці є природним процесом, тому їхня присутність у державному управлінні не повинна сприйматися як виняток чи предмет окремої дискусії.
- Ветеранська тематика має бути наскрізною складовою державної політики. Формальне ставлення до ветеранів або нерозуміння їхніх потреб, зокрема з боку державних і соціальних установ, є неприпустимим.
- Політичні сили неминуче приділятимуть значну увагу ветеранській тематиці. Водночас важливо, щоб це сприяло розвитку демократичних процесів, а не ставало інструментом політичних маніпуляцій.
- Законодавчі рішення, які ухвалює парламент, безпосередньо впливають на діяльність сектору безпеки й оборони, тому участь ветеранів у законотворчому процесі має важливе значення.
- Водночас армія не повинна писати закони. Законодавча діяльність є відповідальністю політиків, які мають забезпечувати демократичний цивільний контроль над сектором безпеки й оборони.
- У 2015 році мало ветеранів, нажаль, увійшло до Парламенту.
- Названа іншими учасниками сума вартості виборчої кампанії у розмірі 1,2 млн є дискусійною і може змінюватися залежно від виборчої системи та умов проведення виборів.
- Не варто узагальнювати образ ветерана або ділити ветеранів на «хороших» і «поганих», адже кожна історія служби та життєвий шлях є індивідуальними.
- Суспільні оцінки ветеранів можуть бути упередженими щодо людей із різним військовим досвідом, зокрема тих, хто проходив службу на різних посадах, повертався після СЗЧ або мав судимість до вступу на військову службу.
- Ставлення суспільства до ветеранів з часом змінюватиметься, а нинішня підтримка не означає відсутності майбутніх стереотипів чи критики.
- У суспільстві вже існують побоювання та стереотипи щодо повернення ветеранів до цивільного життя, зокрема припущення про можливе зростання насильства, що потребує відкритого суспільного діалогу.
- Ветеранська спільнота часто обговорює ці питання всередині власного кола, тоді як значна частина суспільства залишається поза цими дискусіями й недостатньо розуміє досвід ветеранів.
- Верховна Рада започаткувала програму стажування для ветеранів у Секретаріаті ВРУ, яку вона розглядає як додаткову можливість залучення людей із військовим досвідом до парламентської роботи.
- Сучасні державні інституції мають враховувати реалії війни. Цивільні працівники, які не проходять військову службу, мають здобувати хоча б базову військову підготовку,

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

адже Україна вже не повернеться до довоєнних умов, а державна політика має формуватися з урахуванням досвіду війни та високої ціни, яку заплатило суспільство.

- Підтримка ветеранів має забезпечуватися через базову систему супроводу, зокрема через фахівців із супроводу ветеранів, особливо для тих, хто найбільше цього потребує. Якість ветеранських послуг сьогодні значною мірою залежить від спроможності громади: великі міста мають більше можливостей, тоді як невеликі громади часто не можуть забезпечити навіть базову підтримку. Державна ветеранська політика має бути єдиною, наскрізною та доступною незалежно від місця проживання ветерана – від найменших громад до столиці. Ветерани у віддалених громадах часто залишаються без доступу до необхідної медичної, реабілітаційної та соціальної допомоги, що створює нерівність у доступі до державної підтримки. Ефективна ветеранська політика є питанням не лише соціального захисту, а й верховенства права та спроможності держави забезпечувати рівні можливості для всіх ветеранів. Зволікання з реформуванням законодавства та впровадженням нової системи підтримки може поглибити напруження між ветеранською спільнотою та державою, особливо у разі тривалого продовження війни й відтермінування виборів.

Панель 2. Політична партія як інструмент змін: від громади до Брюсселя

Д-р Вадим Черниш, голова Керівної Ради Центру безпекових досліджень «СЕНСС»

➤ Для розуміння сучасних політичних процесів важливо враховувати ідеологічні відмінності між політичними силами та їхні ціннісні орієнтири.

➤ У країнах Європи та США для визначення політичних позицій партій і виборців широко використовують різні моделі політичного компаса, однак вони не завжди повністю застосовні до українського контексту.

➤ Політичні партії можуть відрізнятися за ставленням до економічної політики, ролі держави, приватної власності, традиційних цінностей, прав людини та інших суспільних питань.

Приклади європейських країн демонструють, що ідеологічна належність партій часто впливає на їхню позицію щодо конкретних політичних рішень, зокрема міжнародних угод і соціальної політики.

- В українській політиці також простежуються різні ідеологічні підходи, що створює підґрунтя для дискусії про місце ветеранів у партійній системі.
- Одним із ключових питань є механізми залучення ветеранів до політики: через існуючі політичні партії, створення нових політичних сил або запровадження спеціальних партійних чи законодавчих квот.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

**Максим Колесніков, політичний консультант,
експерт з партійного будівництва,
консалтингова компанія K&K Group**

- Запровадження спеціальних квот для ветеранів у політичних партіях наразі не є необхідним, оскільки і без них існує високий суспільний запит на їхню участь у політиці. Є дві категорії людей, по яких є чіткий запит суспільства – це більшою мірою ветерани і трохи менше волонтери.
- Політичні партії зацікавлені у ветеранах як кандидатах, здатних не лише представляти політичну силу, а й ефективно реалізовувати її програму.
- Залучення ветеранів до політики має ґрунтуватися на взаємній ініціативі: ветерани повинні проявляти проактивність і долучатися до громадської діяльності, а політичні партії – бути відкритими до їх інтеграції.
- Політична участь ветеранів не повинна обмежуватися лише періодом виборчих кампаній або використанням їхнього авторитету в агітації.
- Попередній досвід після 2014 року продемонстрував недоліки ситуативного залучення ветеранів до політики, тому взаємодія між ветеранами та політичними партіями має будуватися на довгостроковій співпраці та спільній відповідальності.
- Взаємодію ветеранів і політичних партій необхідно розпочинати задовго до виборчої кампанії, а не лише напередодні виборів. У міжвиборчий період ветерани та політичні партії можуть реалізовувати спільні проекти, що дозволяє краще зрозуміти спільність цінностей, ідеологічних підходів і бачення розвитку держави.
- Довготривала співпраця дає можливість сформулювати взаємну довіру та перевірити готовність до спільної політичної діяльності. Попередня взаємодія зменшує ризик ситуативного використання ветеранів політичними партіями або використання партій самими кандидатами виключно під час виборчої кампанії.
- В українському суспільстві існує надто романтизоване уявлення про політику та створення політичних партій. Створити політичну партію відносно легко, однак набагато складніше тривалий час утримувати її як повноцінну організацію з осередками, структурою та постійною діяльністю. Українська політична практика демонструє постійне оновлення політичних проектів і партій, однак зміна назв або брендів не призводить автоматично до зміни політичної культури чи підходів до управління. Одним із потенційних внесків ветеранів у політику може стати саме зміна політичної культури та принципів роботи політичних сил. Політики, партії та влада є відображенням самого суспільства, тому якість політики безпосередньо залежить від рівня політичної культури громадян. Зміна політичної культури є довготривалим процесом, який відбувається через практичну діяльність, формування цінностей і послідовну роботу, а не через появу нових політичних проектів. Політичні проекти, які створюються безпосередньо перед виборами навколо відомих людей, часто не мають спільної ідеологічної основи. Після потрапляння до парламенту всередині таких політичних сил нерідко виникають внутрішні конфлікти через різні політичні погляди та відсутність спільних цінностей, які не були узгоджені до виборів. Не варто романтизувати створення нових політичних проектів. Зміни мають відбуватися через зміну політичної поведінки, культури та розвиток існуючих інституцій. За

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

результатами соціологічних опитувань наразі існує потенційна електоральна ніша приблизно у 20–25% для політичних сил, сформованих із військових. Наявність такої електоральної підтримки не означає, що одна політична сила військових автоматично отримає відповідний результат на виборах. Найімовірніше, у разі появи ветеранських або військових політичних проєктів їх буде кілька, а не один, що призведе до розподілу голосів між ними. Прогнозувати результати таких політичних сил наразі неможливо, оскільки вони залежатимуть від політичної конфігурації, виборчої системи, правил проведення виборів та суспільних настроїв на момент виборчої кампанії.

- Найкращим варіантом було б проведення парламентських виборів за чинним виборчим законодавством. Чинна система вже двічі застосовувалася на місцевих виборах і продемонструвала відносний баланс між партійним представництвом та внутрішньою конкуренцією кандидатів. Вона дозволяє політичним партіям розвиватися як інституціям; сильним і впізнаваним кандидатам отримувати більше підтримки виборців та підніматися у виборчих списках. Водночас українська політична практика свідчить, що влада традиційно змінює законодавство під власні політичні інтереси. Проблема полягає не лише у виборчих правилах, а й у відсутності в Україні цінності верховенства права, коли зміна законів під чинну владу сприймається як нормальна практика.

**Марія Іонова, народна депутатка України,
членкиня Комітету Верховної Ради України з
питань зовнішньої політики та
міжпарламентського співробітництва**

- Політична партія – це насамперед команда людей, об'єднаних спільними цінностями, принципами та ідеологією, а не лише виборчий механізм.
- Формування сучасної демократичної партії має спиратися на вивчення потреб суспільства, регіональні консультації та європейський досвід партійного будівництва.
- Сильна держава починається із сильних громад та сильних політичних інституцій, тому саме громада є першим середовищем інтеграції ветерана. Ветеранська політика має будуватися не лише на рівні центральної влади, а насамперед через роботу громад.
- Європейські підходи задають орієнтири державного управління, але конкретну модель розвитку Україна має формувати самостійно.
- Військовослужбовці та ветерани вже багато років є частиною внутрішньопартійної роботи, беруть участь у виробленні рішень і не використовуються лише як символічні кандидати під час виборів. Залучення ветеранів до партії має бути постійним процесом, а не елементом передвиборчої кампанії чи електоральної мобілізації.
- Партійні рішення формуються через постійний зворотний зв'язок із регіонами, внутрішні дискусії, освітні та ветеранські форуми, результати яких перетворюються на законодавчі ініціативи й рекомендації органам влади.
- Робота політичної партії триває між виборами та полягає у виробленні державної політики, а не лише в участі у виборчих кампаніях.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

- Часто громади не готові до повернення та реінтеграції ветеранів. Втім багато з них прагнуть не матеріальної допомоги, а можливості брати активну участь у житті громади та впливати на її розвиток. Ветерани можуть стати моральними авторитетами для громад завдяки власному досвіду та практичним навичкам.
- Не варто поділяти ветеранів на "хороших" і "поганих" чи навішувати ярлики – важливіше знайти можливості для реалізації кожної людини відповідно до її бажань і потенціалу.
- Ветеран може реалізовувати себе не лише в політиці, а й у місцевому самоврядуванні, комунальній сфері, підприємництві чи інших напрямках.
- Ветерани є носіями нової української управлінської культури, сформованої досвідом війни, швидкого ухвалення рішень, відповідальності та командної взаємодії. Досвід українських ветеранів є цінним не лише для України, а й для європейських партнерів, які такого досвіду не мають, втім їм також треба готуватися до безпекових викликів.
- Виступи ветеранів на міжнародних майданчиках є ефективним інструментом міжнародної комунікації, оскільки їхній особистий досвід має більшу переконливість, ніж політичні заяви.
- Ветеранські культурні й громадські ініціативи можуть бути елементом української "м'якої сили" та впливати на міжнародну підтримку України.
- Політичні партії повинні демонструвати ветеранам реальні можливості впливати на рішення та брати участь у виробленні політики, щоб їхня участь була змістовною, а не формальною. Представники політичних сил своїми діями, рішеннями, дискусіями, заходами мають показати, що якщо ветерани будуть доєднуватись до їх політичної спільноти, то вони спільно зможуть будувати ту чи іншу політику.
- Головним пріоритетом залишається війна, тому дискусії про вибори зараз є передчасними.
- Політики будуть змінюватись, якщо буде змінюватись суспільство. Якість політиків залежить від якості самого суспільства, адже саме суспільство їх обирає. Якщо суспільство змінюється ціннісно, воно починає обирати інших політиків.
- Ветеран має бути активним учасником життя громади та впливати на місцеві процеси, а не залишатися лише отримувачем соціальної допомоги. Повернення ветерана до громади – це не лише питання працевлаштування чи соціальної підтримки, а його повноцінної участі в житті громади та ухваленні рішень.
- Громади мають брати більше відповідальності за підтримку обороноздатності, зокрема допомагати підрозділам територіальної оборони та військовим частинам, розташованим на їхній території. Ветерани можуть мотивувати місцевих політиків, депутатів і молодь відповідальніше ставитися до питань безпеки та до війни загалом.
- Однією з проблем залишається відсутність справжнього суспільного договору між ветеранами, громадами та державою, через що багато громад не виконують своїх ролей у підтримці ветеранів.
- Проблеми існують і в державних інституціях, і в парламенті, де важливі ініціативи часто не знаходять достатньої підтримки.
- Очікування, що нове покоління політиків автоматично принесе якісні зміни, не виправдалися, оскільки окремі рішення парламенту викликають серйозні застереження.
- Європейська інтеграція не повинна будуватися лише на вимогах до партнерів через війну – Україна також має виконувати власну частину роботи для набуття членства в ЄС і НАТО. У межах співпраці з Європейською народною партією вже обговорюються питання європейської безпеки, зокрема механізми взаємної оборони між державами-

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

членами. Для досягнення членства в ЄС і НАТО необхідно демонструвати готовність до реформ, розвитку інституцій та виконання взятих зобов'язань, а не лише апелювати до міжнародної підтримки.

- Відповідальність за зміни має лежати на нинішніх політиках, а не перекладатися на майбутніх. Ветерани не повинні перетворюватися на окрему політичну категорію чи інструмент політичних технологій. В Україні є партії з ідеологією, зокрема Європейська Солідарність, яка послідовно відстоює курс на членство в ЄС і НАТО; децентралізацію та зміцнення сектору безпеки й оборони. Державне фінансування політичних партій створює можливість працювати прозоро та підтримувати різні проекти, зокрема ветеранські ініціативи через конкурси й грантові програми. Політична діяльність не обмежується парламентом – важливу роль відіграють місцеві ради та громади. Значна частина рішень уже може ухвалюватися на місцевому рівні, однак громадам часто бракує підготовлених фахівців, здатних брати відповідальність за складні та непопулярні рішення. Ветерани мають бути інтегровані у політичне життя на всіх рівнях, а не лише під час формування виборчих списків. У Європейській Солідарності ветерани вже багато років є повноцінними учасниками партійної роботи, беруть участь у виробленні рішень та працюють депутатами місцевих рад. Самі політичні партії забезпечують розвиток державних інституцій та їхню спроможність.

**Євген Магда, політолог, професор
Національного університету “Київський
авіаційний інститут”, голова ГО “Інститут світової
політики**

- Проведення виборів під час воєнного стану є неможливим. Вибори можуть відбутися лише після припинення бойових дій та завершення перехідного періоду тривалістю орієнтовно від трьох до шести місяців. «Той, хто бачить вибори в 2026 році, той живе в світі фантазії чи в світі ілюзій».
- За даними Міністерства юстиції в Україні зареєстровано понад 300 політичних партій, однак у виборах бере участь лише близько 10% із них. Решта фактично існують лише як юридично зареєстровані структури.
- Українське виборче законодавство постійно змінювалося: кожні парламентські вибори проходили за новими правилами, що не сприяло формуванню сталої політичної системи.
- Однією з головних проблем українських партій є концентрація влади в руках партійного лідера, який одночасно виконує функції керівника, ідеолога та фінансиста.
- Наступні парламентські вибори мають відбутися за відкритими партійними списками, хоча така система ще жодного разу не застосовувалася в Україні. Відкриті списки передбачають, що місце кандидата визначатиметься не лише рішенням партії, а й рівнем персональної підтримки виборців у відповідному окрузі.
- Проведення виборів у післявоєнний період ускладнюватиметься окупацією 20% територій, проблемами з реєстрами виборців та відсутністю точних даних про кількість громадян, які перебувають в Україні та за кордоном.
- В українському політичному просторі посилюється популярність правих сил і прихильників простих рішень. Поняття «крайні праві» в українських реаліях не має

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

чітких меж, оскільки практично будь-яка політична сила може позиціонувати себе як права. До питань, які найчастіше характеризують правий політичний спектр, належать ставлення до ЛГБТ-спільноти, одностатевих шлюбів та міграції.

- Після війни в Україні навряд чи існуватимуть класичні ліві політичні партії, оскільки лівий політичний спектр дискредитований співпрацею окремих сил із Росією.
- Українським політичним партіям бракує чіткої ідеологічної основи, тому більшість нових політичних проєктів створюватиметься безпосередньо під вибори.
- Майбутня виборча кампанія буде надзвичайно конкурентною через короткі строки її проведення, значні фінансові ресурси окремих учасників та активне використання інформаційних технологій.
- Масштаб людських втрат України внаслідок війни поки що повністю не усвідомлений суспільством, а його офіційне оприлюднення стане серйозним викликом.
- Рішення про вступ України до Європейського Союзу ухвалюватиме вже нове покоління українських та європейських політиків.
- Створення окремої «ветеранської партії» або партії навколо популярного військового командира не є доцільним. Збройні сили України, сформовані шляхом мобілізації, є зрізом українського суспільства, тому ветерани мають бути представлені в різних політичних силах.
- Надання ветеранам окремих політичних привілеїв або додаткових виборчих прав створюватиме складні питання щодо рівності громадян та політичного представництва.
- Відсутність парламентських виборів із 2019 року призвела до того, що значна частина молодих громадян жодного разу не брала участі у голосуванні.
- Після завершення війни влада та політичний сектор зіткнуться зі значною кількістю накопичених суспільних запитів.
- Майбутні українські вибори залишатимуться однією з головних цілей російського руйнівного інформаційного та політичного впливу. Росія може використовувати для втручання у вибори інформаційні кампанії, маніпуляції та залучення людей до різних провокацій за грошову винагороду.
- Шанси політичного проєкту, сформованого виключно ветеранами одного підрозділу, неможливо оцінити без розуміння виборчої системи, моделі кампанії та рівня підтримки серед ширшого кола виборців. Уже зараз існує більше одного підрозділу Сил оборони, який потенційно може стати основою майбутнього політичного проєкту. Самого факту належності до одного військового підрозділу недостатньо для успіху на виборах. Вирішальним буде не лише голосування ветеранів, а й здатність кожного кандидата залучити підтримку цивільних виборців. На результат виборів впливатимуть явка, виборча система та спосіб організації передвиборчої кампанії. Збройні сили України є зрізом українського суспільства, тому малоймовірно, що виникне один окремий «пиксельний» політичний проєкт – радше можливі різні політичні конфігурації за участю ветеранів. Майбутня політична ситуація після завершення війни залишається непередбачуваною, оскільки наразі неможливо спрогнозувати ні дату завершення бойових дій, ні конфігурацію політичних сил. Три українські революції за останні 25 років свідчать про наявність системних проблем у політичній культурі та механізмах політичного представництва. Частина громадян була готова продавати свій голос на виборах, а згодом брати участь у Революції Гідності, що демонструє суперечливість суспільної політичної поведінки. Росія вже зараз активно готується до майбутнього політичного етапу після війни, і ця підготовка

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

- є більш системною, ніж готовність українського суспільства до майбутніх виборчих процесів.
- Спільною основою для ветеранів та суспільства мають стати національні інтереси та цінності, насамперед існування незалежної української держави. Саме військові довели цінність української державності, адже всупереч прогнозам більшості західних експертів Україна вистояла завдяки людям, які стали на її захист. Після визначення головної цінності необхідно формувати спільне бачення ключових державних питань: чи посилювати обороноздатність, якою має бути податкова система, як організовувати вибори тощо. Повернення до старих «псевдовибірчих технологій», які існували до 2019 року та до Революції Гідності, стане кроком назад і не вирішить накопичених проблем. Російсько-українська війна має стати поштовхом до переосмислення всієї політичної системи та правил її функціонування. Ветеранські організації можуть стати основою для формування спільної матриці національних інтересів і державних пріоритетів. Така спільна платформа не означає створення єдиної ветеранської політичної партії – об'єднувати повинні спільні цінності та бачення розвитку держави, а не одна політична сила.
 - Парламентські вибори навряд чи відбудуться за системою відкритих партійних списків, попри те, що вона передбачена чинним законодавством. Відмову від відкритих списків можуть аргументувати необхідністю уникнути конфліктів або іншими міркуваннями політичної доцільності. Як один із можливих варіантів – повернення до змішаної виборчої системи. Перспективною могла б бути мажоритарна система за умови скорочення повноважень Верховної Ради до двох років та заборони повторного балотування депутатів. Такий парламент міг би ухвалити необхідні, але непопулярні рішення, після чого передати повноваження новому складу.

Панель 3. Шлях від сил оборони до політичних інституцій: досвід Західних Балкан

Мільєнко Вахтаріч, ветеран, колишній заступник директора Хорватського центру з протимінної діяльності, радник з питань протимінної діяльності в межах Програми ОБСЄ з підтримки України, ветеран (Хорватія)

- Перший раз був мобілізований на початку 1991 року, коли почалась війна в Словенії. Це був короткий період, бо вже після двох тижнів було підписано Бріонську угоду. Наступний раз мобілювався в жовтні 1991 року вже на війну у Хорватії.
- Перші місяці мобілізація була ускладнена через нестачу зброї, оскільки озброєння Югославської народної армії було вивезене із території Хорватії ще до початку бойових дій. Після захоплення складів зі зброєю вдалося сформувати підрозділи, зокрема бригаду, яка брала участь в обороні району міста Сісак поблизу Загреба.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

- Після укладення Сараєвської угоди відбулася тимчасова демобілізація частини військових. Перевагу в демобілізації отримували студенти для завершення навчання, працівники стратегічних підприємств та військовослужбовці, чиї родини потребували підтримки через службу кількох членів сім'ї.
- До війни навчався на економічному факультеті у Загребі і згодом закінчив його, отримавши диплом економіста. Після завершення навчання працевлаштувався до Міністерства внутрішніх справ, де працював у підрозділі, що займався питаннями гуманітарного розмінування.
- Згодом у Хорватії було створено окремий державний Центр розмінування, до якого перейшов працювати. Більшість працівників (близько 95%) цієї установи становили ветерани війни. Політичною діяльністю не займався, однак працював у системі державного управління, вважаючи державну службу та політику взаємопов'язаними сферами.
- Одразу після війни держава не приділяла значної уваги працевлаштуванню ветеранів. Основною формою підтримки були щомісячні виплати ветеранам.
- Для ветеранів діяли окремі пільги, як от податкові пільги при ввезенні автомобілів; зарахування військової служби до трудового стажу у співвідношенні 1:2; фінансові пільги через державні програми; компенсації для осіб з інвалідністю; окремі програми забезпечення житлом. Тоді як комплексне законодавство щодо соціального захисту ветеранів було ухвалене лише через п'ять років після завершення війни.
- Для більшості молодих ветеранів після війни головним пріоритетом були не пільги, а можливість знайти стабільну роботу та повернутися до нормального життя.
- Найбільшою помилкою стало те, що частина ветеранів мала соціальні виплати, але не мала можливості працевлаштуватися. Це призводило до соціальної ізоляції, втрати активності та концентрації ветеранів лише у власному середовищі. Саме тому найважливішою підтримкою ветеранів після війни має бути не система пільг, а забезпечення якісною роботою, яка дозволяє залишатися активною частиною суспільства.
- Пропозиція для України – дайте ветеранам хорошу роботу, а не пільги. От хороша робота, щоб він активно продовжував діяти, відчував себе в суспільстві потрібним Батьківщині. Тобто вони частина цього суспільства, а не якимось окремо вони живуть.
- Ветерани Хорватії не ставили перед собою політичних цілей під час війни – головним завданням був захист незалежності держави. Через це після війни значна частина ветеранів не виявляла зацікавленості політикою, тоді як політично активними залишалися інші люди.
- Зараз ветерани широко представлені у сфері оборони, ветеранської політики, органах влади прикордонних та деокупованих територій, а також у місцевому самоврядуванні.
- На момент війни населення Хорватії становило близько 4,3 млн осіб. Статус ветерана отримали понад 500 тис. людей. Із них близько 460 тис. безпосередньо брали участь у бойових діях, ще приблизно 40 тис. виконували логістичні та інші допоміжні функції. Загалом у війні взяли участь 42% громадян, які підлягали мобілізації.
- Ветеранські організації не діяли як єдина політична сила, між ними існували політичні розбіжності. Водночас більшість організацій зосереджувалася не на політичній діяльності, а на підтримці своїх ветеранів та їхніх родин. Основними напрямками роботи були взаємодопомога у складних життєвих обставинах, підтримка здоров'я ветеранів, допомога сім'ям та збереження зв'язків між побратимами. Значну роль у реалізації державної ветеранської політики відіграє Міністерство ветеранів, яке працює на основі спеціального закону про ветеранів. Окрему увагу приділяють

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

економічній інтеграції ветеранів. Для тих, хто займається підприємництвом або сільським господарством (вирощуванням продукції, бджільництвом, ягідництвом тощо), Міністерство ветеранів надає фінансову підтримку для розвитку ветеранського бізнесу.

- Однією з найбільших помилок стало те, що після війни ветерани почали жити окремим життям у власному середовищі бойового братерства, поступово віддаляючись від решти суспільства. Держава забезпечила ветеранів пенсіями та пільгами, але недостатньо уваги приділила їхній освіті, перекваліфікації та професійному розвитку. Ветеранам необхідно створювати можливості для навчання, отримання нових професій і активної участі в суспільному житті, а не обмежуватися лише соціальними виплатами. Негативний вплив мала й практика медіа постійно підкреслювати статус ветерана в повідомленнях про злочини. Це формувало негативне ставлення до всієї ветеранської спільноти, хоча відповідальність завжди несе конкретна людина, а не всі ветерани загалом.
- Вплив на державну політику ветерани здійснюють також через ветеранські організації та політичні партії, які залучають їх до роботи на регіональному й місцевому рівнях

Джафер Гаші, ветеран Армії Визволення Косова (UÇK/KLA), мер муніципалітету Обіліч (2013- 2025), засновник компанії «Katana», що спеціалізується на послугах та товарах для сфери безпеки та оборони. (Косово)

- До війни займався бізнесом і після її завершення повернувся до підприємницької діяльності. У 2006 році був запрошений до роботи тодішнім прем'єр-міністром Агімом Чеку, який під час війни очолював Головний штаб Косовської визвольної армії. У 2007–2008 роках був обраний мером муніципалітету Обіліч та працював на цій посаді протягом 12 років.
- Після завершення роботи в органах місцевого самоврядування знову повернувся до власного бізнесу. Наразі компанія займається постачанням обладнання для Сил безпеки Косово, поліції та цивільного сектору. Компанія також проводить навчання і сертифікацію як для представників сектору безпеки, так і для цивільних.
- Ветеранський бізнес може стати ефективним способом продовження служіння державі після завершення військової кар'єри, поєднуючи підприємництво з розвитком безпекового сектору.
- У демократичному суспільстві лідерів завжди слід обирати на основі компетентності, чесності та відданості, а не на основі їхнього військового досвіду. Однак ветерани мають принаймні одну якість, яка вже доведена: їхній патріотизм. Війна вчить відповідальності, дисципліні, командній роботі та здатності приймати складні рішення під тиском. Це цінні якості також і на державній службі. Водночас ветерани повинні розуміти, що демократичне лідерство відрізняється від військового. У політиці успіх залежить не від командування, а від діалогу, компромісу та суспільної довіри.
- Час від часу ветерани стають частиною політичних дебатів. Армія визволення Косово не належала до жодної політичної партії, вона належала народу. Цінності, за які

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

боролися – свобода, гідність, демократія та право народу визначати своє майбутнє – належать кожному громадянину, незалежно від політичної приналежності. З цієї причини ветерани ніколи не повинні ставати інструментами політичного розколу. Вони повинні служити мостами між усіма політичними силами, об'єднаними спільним минулим.

Мато Франічевіч, політик, ветеран війни, полковник, депутат Федерації Боснії і Герцеговини (2002-2010), в депутат загальнодержавного парламенту БіГ (2010- 2014); перший заступник міністра зовнішньої торгівлі та економічних відносин БіГ (2015-2019) (Боснія і Герцеговина)

➤ Політикою почав цікавитися ще до війни. Наприкінці 1980-х років долучився до демократичних процесів і створення нових політичних партій після завершення періоду однопартійної системи.

- Сам походить з міста Лівіно, а навчався в Загребі. Після повернення до Лівно очолив місцевий осередок Хорватської демократичної співдружності Боснії і Герцеговини. На перших виборах партія здобула близько 75% голосів.
- Після виборів залишив керівництво партією, оскільки вважав, що необхідно готувати регіон до можливої війни, яка після подій у Хорватії могла перекинутися й на Боснію і Герцеговину.
- Брав участь у формуванні першої бригади регіону Лівно та відповідав за особовий склад, інформаційну і політичну роботу.
- Після завершення війни був обраний мером Лівно. Вирішив іти в політику, оскільки під час війни бачив несправедливість у тилу: поки військові воювали, окремі люди отримували посади й привілеї завдяки особистим зв'язкам.
- Вважав, що ветерани повинні прийти до влади, щоб забезпечити чесніший і справедливий підхід до кадрової політики.
- Після приходу до влади було проведено ревізію кадрових рішень і розподілу ресурсів, а призначення почали здійснювати відповідно до закону та з урахуванням заслуг, участі у війні й соціальних обставин. Але такий принциповий підхід був застосований не для всіх, оскільки багато політиків не хотіли вступати в конфлікти з впливовими людьми.
- Окрему увагу приділяли підтримці ветеранів: намагались створювати можливості для їхнього працевлаштування, спілкування та активної участі в суспільному житті.
- Без повного розуміння ситуації на тимчасово окупованих територіях важко давати універсальні поради. Важливе значення має не лише національний склад населення, а й їхні погляди, цінності та ставлення до майбутнього країни. Україна швидко наближається до європейських структур. Попри поширену думку, що вступ до Європейського Союзу буде тривалим процесом, є переконання, що це може відбутися значно швидше. Саме європейська інтеграція може стати одним із ключових чинників об'єднання суспільства. Вона сприятиме інтеграції мешканців деокупованих територій у спільний європейський простір, заснований на демократичних цінностях, верховенстві права та спільному баченні майбутнього.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

Фактично сьогодні існують два різні напрямки розвитку: один – європейський, орієнтований на демократичні цінності та співпрацю, інший – заснований на застарілих імперських підходах, які не мають перспектив. Зрештою люди самі зможуть переконатися, що європейський шлях розвитку є більш правильним, стабільним і відповідає їхнім власним інтересам.

Антон Чуні, політик, ветеран Косовської визвольної армії (UÇK/KLA), колишній Міністр оборони Косово (2020–2021), член Парламентського комітету з питань внутрішніх справ, безпеки та нагляду за Силами безпеки Косово (2010-2017); член Парламентського комітету з питань нагляду за Розвідувальною службою Косово (2017-2019), віце-президент партії LDK (Lidhja Demokratike e Kosova) (Косово)

- Після завершення війни у 1999 році Армія визволення Косова підписала угоду про демілітаризацію з НАТО. Демілітаризація стала не відмовою від боротьби, а переходом до державотворення. Для інтеграції колишніх військових було створено Корпус захисту Косово – цивільну структуру реагування на надзвичайні ситуації, до якої увійшли тисячі ветеранів. Згодом Корпус захисту було трансформовано в Сили безпеки Косова.
- Колишні командири Армії визволення Косова очолили провідні політичні партії та стали прем'єр-міністрами, міністрами й іншими керівниками держави після проголошення незалежності Косова у 2008 році.
- Ветерани є не лише отримувачами державної підтримки, а й найбільшим джерелом людського та політичного капіталу країни. Головними складовими цього капіталу є братерство, взаємна довіра, моральний авторитет і лідерські якості, сформовані під час війни.
- Досвід управління в кризових умовах, швидкого ухвалення рішень і роботи з обмеженими ресурсами є важливою основою для подальшої участі ветеранів у державному управлінні.
- Інтеграція ветеранів у післявоєнне життя має відбуватися через структурований перехід до державної служби, сектору безпеки, дипломатії, органів влади та місцевого самоврядування.
- Ветерани повинні бути представлені у парламенті та брати участь у формуванні політики національної безпеки. Об'єднання ветеранів у демократичні політичні партії допомагає запобігти маніпуляціям їхнім авторитетом з боку популістичних сил.
- Політична інтеграція ветеранів має бути частиною процесу державотворення після війни. Одним із головних викликів є забезпечення ветеранів роботою та можливостями для активної участі в суспільному житті, оскільки державний бюджет не здатний повністю компенсувати їхні потреби лише соціальними виплатами.
- Необхідно уникнути політичного поділу між ветеранами та цивільним суспільством.
- Важливо забезпечити прозорий облік ветеранів, щоб уникнути включення до реєстрів осіб, які не брали участі у бойових діях.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

- Ветерани повинні виступати наставниками для нового покоління військовослужбовців і брати участь у формуванні державних інституцій після завершення війни.
- Проблеми українських ветеранів схожі з хорватськими, боснійськими і косовськими проблемами ветеранів. Косово як державу довелося практично з нуля будувати після війни, створювати армію, поліцію та державні інституції. Багато косоварів залишили успішний бізнес і роботу за кордоном, щоб повернутися та захищати свою країну. Саме тому суспільство й досі зберігає високу повагу до ветеранів і розуміє, заради чого вони по жертвували своїм добробутом. Україна рухається правильним шляхом, поділяє правильні цінності та має всі передумови для досягнення своїх цілей.

Панель 4. Виклики та можливості політичної участі ветеранів: стратегічний погляд

Д-р Богдан Бондаренко, викладач кафедри конституційного права ННІ КНУ; експерт з конституційного права та безпеки, бойовий медик 2022-2024

- Після завершення воєн на території колишньої Югославії всі сторони зіткнулися з питаннями міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права. Багато дій, які під час бойових дій здавалися виправданими, після війни отримали зовсім іншу правову оцінку з боку міжнародних судових інституцій. Для України важливо заздалегідь усвідомлювати ці ризики та виклики, щоб уникнути подібних наслідків.
- Критерії оцінки міжнародних збройних конфліктів можуть змінюватися, що підтверджується практикою міжнародних трибуналів. Прикладом наведено справу генерала Анте Готовіни, під час розгляду якої були сформовані нові підходи до оцінки застосування артилерії.
- Підготовка військовослужбовців має включати повноцінне вивчення норм міжнародного гуманітарного права.
- Україні необхідно вже зараз враховувати можливі правові ризики після завершення війни. У процесі європейської інтеграції Україна має бути готовою до оцінки своїх дій міжнародними партнерами.
- Питання захисту військовослужбовців від міжнародно-правової відповідальності не повинно створювати нових ризиків для командного складу.
- Значна частина ефективних практик у Збройних Силах, зокрема патронатні служби та окремі механізми забезпечення дотримання міжнародного гуманітарного права, сьогодні функціонують завдяки ініціативі окремих бригад і командирів, а не системним державним рішенням.
- Перенесення основної юридичної відповідальності на командирів може мати довгострокові наслідки для українського військового керівництва.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

- Досвід Хорватії демонструє можливість використання міжнародних судових механізмів для переслідування військових командирів навіть після завершення війни.
- Потенційні звинувачення на адресу українських командирів можуть стати інструментом інформаційного та політичного тиску з боку Росії й використовуватися для дискредитації української армії.
- Навіть за відсутності можливості офіційного звернення з боку Росії інформація, задокументована іншими особами чи організаціями, може бути передана до відповідних міжнародних механізмів.
- На прикладі Косово бачимо відмінність у підходах сторін до міжнародних правових механізмів: Косово погоджувалося на відповідні правила в контексті євроінтеграції, тоді як Сербія не визнавала юрисдикцію спеціальної палати. Аналогічна різниця простежується й у російсько-українській війні: Україна прагне діяти відповідно до міжнародних правил і процедур, тоді як Росія не керується такими підходами.
- Використовуючи міжнародні механізми, Росія може намагатися створювати для України штучні перепони та додаткові ризики, з якими доведеться працювати державі, суспільству та ветеранській спільноті. Існування таких ризиків є наслідком сучасних міжнародно-правових реалій, а тому необхідно шукати механізми їх мінімізації.
- Як один із напрямів зменшення ризиків – належна підготовка командирів, усвідомлення ними власної відповідальності та ролі у збереженні життя особового складу. Попри складність юридичних аспектів порушеної теми, їх розгляд є важливим для розуміння потенційних викликів у майбутньому.

**Надія Стефанів, суддя Великої Палати
Верховного Суду України, Президентка
Всеукраїнської асоціації жінок-суддів Великої
Палати ВСУ**

- Завершення збройних конфліктів супроводжується роботою міжнародних судів і трибуналів, які оцінюють дії сторін з точки зору міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права.
- З огляду на всю міжнародну практику судів та трибуналів, необхідно зробити дотримання норм гуманітарного права зброєю наших військовослужбовців і ветеранів.
- У ЗСУ військовослужбовці отримують підготовку з міжнародного гуманітарного права, зокрема під час навчання в навчальних центрах.
- До основних міжнародних злочинів належать геноцид, злочини проти людяності, злочин агресії та воєнні злочини, причому остання категорія охоплює значну кількість окремих складів злочинів.
- Основою міжнародного гуманітарного права залишаються Женевські конвенції, а їхнє дотримання є важливим як під час ведення бойових дій, так і під час подальшої правової оцінки дій військовослужбовців.
- Міжнародний кримінальний суд уже розглядає матеріали, передані генеральним прокурором, щодо злочинів, вчинених на території України.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

- Військовослужбовці повинні розуміти, хто може нести відповідальність за міжнародні злочини. Відповідальність можуть нести безпосередні виконавці, командири, а також вище політичне керівництво залежно від конкретних обставин.
- Після ратифікації Римського статуту Україна розпочала імплементацію його положень у національне законодавство, зокрема щодо злочинів проти людяності та командної відповідальності. Командна відповідальність не означає автоматичної відповідальності командира за всі дії підлеглих. Вона настає, зокрема, за невжиття необхідних заходів для запобігання злочинам або за віддання незаконних наказів.
- Практика Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії демонструє, що відповідальність можуть нести і особи, які фактично здійснювали контроль або керівництво, навіть без формального призначення на посаду.
- Досвід Косово свідчить, що спеціальні міжнародні судові механізми можуть притягати до відповідальності навіть осіб, яких у власній країні вважають героями війни.
- Міжнародні злочини не мають строків давності, тому особа може бути притягнута до відповідальності незалежно від того, скільки часу минуло після їх вчинення.
- Спеціалізовані палати Косова функціонують у системі національних судів країни, однак територіально розташовані в Гаазі, а їхній склад формується з міжнародних суддів. Такі палати були створені для розгляду справ, пов'язаних зі злочинами командирів під час війни в Косові.
- Як приклад наведено справу Хашима Тачі, колишнього президента Косова, яку охарактеризовано як показову з точки зору поєднання кримінального переслідування та суспільного ставлення до осіб, що для значної частини населення залишаються героями війни. Водночас зазначалося, що Сербія не визнавала юрисдикцію цього механізму.
- Є відмінності між діяльністю Спеціалізованих палат Косова та Міжнародного кримінального суду. Для притягнення особи до відповідальності в МКС необхідно зібрати значний обсяг належних і достовірних доказів, а предметом розгляду є лише найтяжчі міжнародні злочини, зокрема злочин агресії та серйозні військові злочини.
- Рішення українських національних судів можуть враховуватися міжнародними судовими інституціями, однак механізм заочного засудження, який застосовується в Україні, у міжнародному кримінальному судочинстві відсутній.
- Необхідно максимально якісно документувати військові злочини і проводити розслідування, які мають підтверджувати системний характер злочинів, вчинених державою-агресором, та зменшувати ризики можливих претензій до українських військовослужбовців.
- Міжнародні злочини підпадають під принцип універсальної юрисдикції, тому відповідні провадження можуть ініціювати компетентні органи інших держав незалежно від позиції Російської Федерації. У зв'язку з цим відзначалося, що міжнародно-правові механізми потенційно можуть використовуватися для створення додаткових викликів для України, що потребує належної підготовки та врахування таких ризиків під час формування державної політики.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

Д-р Олександр Бакумов, народний депутат України, голова підкомітету з питань кримінального законодавства та протидії злочинності Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, учасник російсько-української війни

➤ У Верховній Раді після початку повномасштабного вторгнення створено спеціальну комісію з питань міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права. Вона намагається максимально привести у відповідність дії держави, дії збройних сил та інших військових формувань відповідно до норм, щоб було максимальне дотримання міжнародного гуманітарного права.

- Поводження з військовополоненими організовується відповідно до міжнародних стандартів, що демонструвало відмінність України від держави-агресора. Для проведення обмінів полоненими парламент в швидкому темпі ухвалював окремі законодавчі рішення, адаптовані до норм міжнародного гуманітарного права.
- Одним із ключових завдань визначено поширення знань про міжнародне гуманітарне право, міжнародне право та міжнародне кримінальне право. Важливим є розуміння сутності воєнних злочинів, злочину агресії та злочинів проти людяності.
- Протистояння з Росією розглядається як довгостроковий виклик, що потребує системної правової підготовки суспільства.
- В рамках ветеранської політики ветеран може бути як об'єктом, так і суб'єктом. Об'єкт – коли ми говоримо про питання забезпечення військових соціальними пільгами, їх підтримку та (ре)інтеграцію в цивільні процеси. Суб'єкт – це про долучення ветерана до політичної сфери.
- Високий рівень суспільної довіри до ветеранів має супроводжуватися професійною підготовкою, компетентністю та фаховими знаннями, інакше може швидко перетворитись на недовіру. Політична діяльність ветеранів потребує готовності до високого рівня відповідальності та інформаційних ризиків.
- Інформаційна безпека та протидія дезінформації визначені одним із ключових викликів для України в умовах війни. Росія створила розгалужену систему інформаційного впливу в європейських країнах, яка через дезінформацію впливала на громадську думку та формування державної політики партнерів. Питання інформаційної безпеки, роботи з інформацією та протидії інформаційним атакам залишаються важливими складовими державної політики.
- Дотримання прав людини, основоположних свобод і норм міжнародного гуманітарного права є невід'ємною частиною переговорного процесу щодо вступу України до Європейського Союзу.
- Україна посилила співпрацю з Міжнародним кримінальним судом, зокрема щодо обміну інформацією, збору та передачі доказів через Офіс Генерального прокурора.
- Необхідно враховувати, що об'єктом міжнародного правового переслідування потенційно можуть стати не лише військовослужбовці держави-агресора, а й українські військовослужбовці.
- Пріоритетним завданням визначено забезпечення ефективної роботи національної системи правосуддя для належного розслідування можливих порушень та захисту українських військовослужбовців.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

- Міжнародний кримінальний суд здійснює юрисдикцію лише у випадках, коли національна система правосуддя не забезпечує належного розслідування та судового розгляду.
- Українська судова та правоохоронна системи вже отримали унікальний практичний досвід кваліфікації міжнародних злочинів, пов'язаних зі збройною агресією.
- Важливим завданням залишається забезпечення правової визначеності щодо дій українських військовослужбовців та підтвердження їх відповідності нормам міжнародного гуманітарного права і вимогам військових статутів.
- Процес ратифікації Римського статуту супроводжувався тривалою підготовкою та імплементацією його положень до українського законодавства. Робота над внесенням норм Римського статуту до Кримінального кодексу України розпочалася ще на початку каденції Верховної Ради IX скликання. Попередній законопроект щодо імплементації був ухвалений парламентом, однак не набув чинності, після чого питання неодноразово відкладалося. Перед ухваленням остаточного рішення проводилися консультації з командуванням Збройних Сил України та командирами військових підрозділів. Одним із чинників ратифікації стали міжнародні зобов'язання України та очікування держав-партнерів щодо дотримання міжнародного кримінального права. Ратифікація Римського статуту розглядається як інструмент посилення знань військовослужбовців щодо методів і засобів ведення війни відповідно до норм міжнародного гуманітарного права. Масових кримінальних проваджень щодо українських військовослужбовців у зв'язку з ратифікацією Римського статуту не виникло. Рішення про ратифікацію оцінено як необхідний і своєчасний крок, який у будь-якому випадку мав бути реалізований у процесі розвитку українського законодавства та міжнародних зобов'язань. Вибір конкретного моменту для ратифікації визначався політичними обставинами та був предметом окремої дискусії.

Богдан Кротевиц, радник Міністра внутрішніх справ України, колишній начальник штабу 12-ї бригади Національної гвардії України «Азов», захисник Маріуполя

- Основним обов'язком офіцера є відповідальність за те, щоб особовий склад не ніс відповідальності за рішення та накази командування.
- Норми Римського статуту та міжнародного гуманітарного права ґрунтуються на зрозумілих принципах, які не потребують постійного перечитування документа, але мають бути добре усвідомлені командирами.
- Одним із завдань начальника штабу є забезпечення виконання наказів командира в межах чинного законодавства та недопущення дій, які можуть призвести до кримінальної відповідальності командування.
- Політичні рішення щодо ратифікації міжнародних документів залишаються предметом окремої дискусії, однак навчання з міжнародного гуманітарного права повинно перейти від формального ознайомлення до практичного застосування.
- Командирам усіх рівнів необхідно постійно враховувати, що їхні рішення можуть отримати юридичну оцінку після завершення бойових дій.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

- Тривала участь військовослужбовців у бойових діях, значне психологічне навантаження та бойовий досвід можуть впливати на сприйняття ситуації та процес ухвалення рішень.
- У низці військових бригад уже запроваджується практика залучення штатних юристів, які аналізують бойові накази та звертають увагу на можливі порушення законодавства ще на етапі їх підготовки. Таке реалізується наразі переважно з ініціативи окремих командирів, однак доцільним є їх закріплення на нормативному рівні шляхом запровадження відповідних посад або обов'язкових процедур у Збройних Силах України.
- Відповідальність за віддані накази та ухвалені рішення є невід'ємною складовою служби офіцера і повинна сприйматися як природна частина командування військами.
- Командир, який приймає рішення, несе більшу відповідальність ніж військовослужбовець, який виконує наказ, що відповідає принципам військового управління.
- Усі бойові накази та рішення документуються в журналах бойових дій і можуть бути предметом подальшої юридичної оцінки.
- У разі встановлення порушень норм права офіцер має нести передбачену законом відповідальність.
- Готовність відповідати за власні рішення є одним із базових принципів офіцерської служби, тоді як спроби уникнути такої відповідальності суперечать офіцерській честі та професійній етиці.
- Відповідальність командирів є не лише за виконання бойових завдань, а й за подальшу долю своїх військовослужбовців після повернення до цивільного життя. Найбільш незахищеним ветераном є 18-ти річний доброволець, який, попри відсутність обов'язку проходити службу, свідомо долучився до війська, отримав важкі поранення та після демобілізації залишився без чіткого розуміння подальших життєвих перспектив.
- Корисний фактор – наявність у низці військових підрозділів патронатних служб, які займаються реабілітацією ветеранів, юридичним супроводом, допомогою з працевлаштуванням та вирішенням соціальних питань. Водночас така практика поки що не є достатньо поширеною.
- Найкраще зрозуміти потреби ветерана можуть саме інші військовослужбовці або ветерани, тому розвиток патронатних служб та системи супроводу після завершення служби є одним із ключових напрямів підтримки ветеранської спільноти.
- Одним із головних ризиків є ситуація, коли ветерани залишаються поза увагою державних інституцій і громадських організацій. За таких умов їхній авторитет і бойовий досвід можуть використовуватися окремими політичними силами або недобросовісними особами для власних політичних чи репутаційних цілей. Відповідальність за такі ситуації не може покладатися виключно на ветеранів. Якщо людина не отримує належної підтримки, роботи чи можливостей для адаптації, вона стає більш вразливою до стороннього впливу.
- Є необхідність активнішої участі держави та суспільства у підтримці ветеранів, зокрема через допомогу з працевлаштуванням, соціальною адаптацією та поверненням до цивільного життя. При цьому процес адаптації часто є складним, а психологічні наслідки війни можуть ускладнювати інтеграцію ветеранів у мирне середовище.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

- Навіть за наявності всіх необхідних механізмів підтримки повністю уникнути проблем не вдасться, однак саме своєчасна допомога та увага до ветеранів здатні суттєво зменшити ризики їхньої соціальної ізоляції та політичних маніпуляцій.
- Патронатні служби при бойових підрозділах є найбільш ефективним механізмом підтримки ветеранів, оскільки саме вони забезпечують не лише юридичний чи соціальний супровід, а й повсякденну допомогу, включно з підтримкою людей після тяжких поранень, психологічних травм, залежностей чи інших складних життєвих обставин. Особливість патронатних служб полягає в тому, що вони залишаються частиною військової структури, а не громадськими організаціями чи окремими ветеранськими установами, що забезпечує значно вищий рівень довіри з боку військовослужбовців і ветеранів. Систему підтримки ветеранів доцільніше інтегрувати безпосередньо до Міністерства оборони, а не відокремлювати в самостійну структуру у вигляді Мінвету, оскільки ветеран не повинен втрачати зв'язок із військом навіть після завершення служби. Військовий досвід ветеранів залишається важливим ресурсом для держави, а тому армія має нести відповідальність за їхню подальшу підтримку після завершення служби.
- Підготовка поліцейських до дій в умовах бойових дій уже здійснюється, зокрема через проходження базової військової підготовки. Втім військова та поліцейська служба потребують різних професійних навичок: бойовий досвід сам по собі не робить людину ефективним поліцейським, так само як поліцейська підготовка не гарантує ефективності на полі бою. Головною перевагою такої підготовки є формування психологічної готовності діяти в небезпечних ситуаціях, не боятися ризику та бути готовим захищати цивільних. Втім ні статус ветерана, ні участь у бойових діях не можуть бути підставою для уникнення відповідальності або виправдання неправомірних дій. Суспільне сприйняття часто формується за окремими негативними випадками: помилки кількох представників професії здатні впливати на ставлення до всієї спільноти, так само як це відбувається щодо ветеранів. Як приклад наведено випадок, коли поліцейський, ризикуючи власною безпекою, ізолював знайдену гранату та забезпечував безпеку людей до прибуття саперів, що демонструє високий рівень професійної підготовки окремих працівників.

Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові

Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні

Київ, 2026

Публікація підготовлена в рамках проєкту «Ветеранський політичний капітал: від бойового братерства до участі у державотворенні та партійній розбудові» у партнерстві з у партнерстві з ГО «Центр безпекових досліджень «СЕНСС».

Відповідальність за висловлені думки несуть учасники заходу.

Погляди, висновки та рекомендації, їх інтерпретації, викладені в матеріалі, не обов'язково відображають погляди чи політику Фонду Конрада Аденауера.

© Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, 2026

www.kas.de/ukraine

